

TOPLUMSAL ÜST YAPI OLARAK SİYASAL DAVRANIŞ

Asist. Ahmet YÜCEKÖK

Bir toplumun içerisinde eğer herkes amaçlar ve bu amaçlara açılan yollar hakkında tam bir anlaşmaya varacak olurlarsa, o toplumda kimse bir diğer kimsenin ne türlü hareket ettiğine, nasıl davranması gerektiğine karışma, etkileme gereğini duymıyacaktır. Böylelikle o toplumda iktidar ve etkileme ilişkileri oluşmayacaktır. Bunun sonucu olarak da bir hakem, meşru baskı örgütü yada ege-men sınıfların aracı olarak nitelenen devletin ve siyasal bir sistemin böyle bir ortamda var olamayacağını iddia edebiliriz. Fakat diyelimki o toplumun üyelerinden biri, bir diğer üyenin çıkarlarını engellemeye kalkmış olsun, işte o zaman, Prof. Dahl'ın da dediği gibi o toplum siyaset mikrobu kapmıştır.¹ Çünkü üyelerden biri diğer bir üyenin davranışını değiştirmeye çalışmıştır. Bunu yaparkende ya bir takım mükâfatlar vaatmiş ya da zor yoluyla bazı kısıtlamalarda bulunmuş, davranışı değiştirilmek istenen kişiyi bazı şeylerden mahrum bırakmakla tehdit etmiştir. Böylece bu iki üye arasındaki ilişki bir iktidar ilişkisi haline dönüşmüştür.

Çatışmanın başladığı yerde siyaset de başlar. Bu çatışma ortamının değiştirilmesi, yumuşatılması, kontrol altında tutulması ve hatta ezilerek ortadan kaldırılması o toplumdaki üst yapı kuruluşlarına düşen bir görevdir. Bu siyasal görev her zaman aynı derecede etkenlik sağlayamaz. Çünkü değişen toplumsal koşullar toplumda yeni patlamalar, meşruiyet savaşları, değişik iktidar ilişkileri ve yeni denge sorunları yaratmaktadır. Alt yapısal değişme artık kendine uygun bir üst yapı kurumları oluşturma çabası içindedir.

Strüktürel yeteneksizlik alt yapıdan gelen zorlamalarla giderilir. Toplumsal koşulların nitelediği yeni üst yapı ise denetim ve yönetim görevleriyle toplumu etkileyecek ve yeni alt yapı gelişmeleri

(1) Dahl, *Modern Political Analysis*, Prentice Hall, Inc. New Jersey, 1964. S. 72-73.

ve yeni sorunların oluşmasına araç olacaktır. Bu toplumsalla siyasal arasındaki etki-tepki başka bir deyimle input-output oluşumu o toplumun siyasal davranışını etkileyecek ana koşulları da yaratacaktır. Yapısal ve toplumsal değişmeler, etki-tepki ilişkileri, değişik toplumlarda değişik türlerde meydana gelmektedirler. Diktatörlük, demokratik yönetim, evrimler ve devrimler kendilerine en uygun ortamlarda gelişirler, ve uygulanırlar. Bir başka deyişle bunlar kendilerini yaratan alt yapının üst yapı ürünleridirler. Toplumda kendilerine özgü bir şekilde etkileyip yön vereceklerdir. Toplumlar arasındaki bu farklılık ve değişik siyasal davranış boyutları, o toplumların değişik sosyo-ekonomik tabanlarından ötürüdür. Gine bir başka deyişle siyasal sistemler ve bu sistemlerin içinde yer alan ve onları oluşturan siyasal davranış boyutları, o toplumun sosyo-ekonomik tabanının yarattığı bir üst yapı olan siyasal ve toplumsal kültürün etkisindedirler.

Kanaat oluşumu, davranış ve tutumlar endüstriyel bir toplumda, gelişmekte olan bir toplumda ve feodal bir tarım toplumunda başka başka olacaktır. Değişme yokluğunun, ilkel tekniğin, yatay dikey toplumsal hareketsizliğin, tarımsal üretimin, feodal bir siyasal yapının, geniş aile düzeninin, kadercî zihniyetin hâkim olduğu toplumlarda genel ve siyasal kültür de bu unsurların getirdiği nitelikte olacak ve toplumun siyasal davranışına geleneksel bir taban sağlayacaktır. Oysaki gelişmiş bir ekonomi ve teknolojinin hâkim olduğu, kesif iş bölümü yapılan, iktidarın paylaşıldığı bir siyasal yapısı olan, dikey ve yatay hareketliliğin yoğun, bölgesel ve mahalî ilgi ve çıkarların ulusal düzeye çıktığı toplumlarda siyasal davranışın daha etkili, kapsayıcı, yoğun ve geleneksel tabanlı siyasal davranışa göre de çok daha karmaşık olduğu görülmektedir.

Değişik toplumsal koşulların değişik siyasal davranışlar oluşturmasını açıklayabilmek için sorunu daha ayrıntılı bir şekilde ele almak ve siyasal davranışı etkileyen unsurlara, kültür boyutlarına ve bireyle toplum arasındaki ilişkilere ayrı ayrı inmemiz gerekmektedir.

Siyasal Davranışa Makro ve Mikro Düzeylerde Yaklaşım :

Davranışçı yaklaşım metodu siyasal bilimlerde hem makro hemde mikro düzeyde kullanılabilir. Çünkü her toplum değişik sosyo-ekonomik yapısı nedeniyle kendine özgü davranış kalıplarına sahiptir. Bu davranış kalıplarını bütüncü, geniş kapsamlı, etki-tepki ilişkilerini bütün bir sistem içerisinde inceleyen analizler-

le saptamak makro bir yaklaşımla gerçekleştirilebilir. Davranış kalıplarının bu şekilde saptanması o toplumun gelişme süreci içerisinde hangi noktada bulunduğunu da bize gösterecektir. Toplumun kurumsal yapısına bakarak hangi gelişme düzeyinde olduğunu saptayabildiğimiz gibi² davranışların niteliğinde bize toplumsal ve ekonomik yapı hakkında fikir verebilecektir.³

Fakat aynı zamanda sorunları açıklayabilmek için onlara şu açıdan yaklaşmakta gerek vardır: Kişi psikolojisi ve toplum sosyolojisini kaynaştırarak. Bu açıdan bakıldığında beliren sorun şudur: Kişilerin alt yapısal değişimle beliren yeni görüş ve kanıları toplumun siyasal davranışını nasıl etkiler ve bunun bir sonucu olarak da millî devleti yaşatabilmek için gerekli olan kurumlar nasıl etkilenir ve etkilenen kurumlar kişilerin siyasal davranışlarına

-
- (2) Toplumun üst yapısal kurumlarını geleneksel, karizmatik, rasyonel otoriteler diye ayırma tabii tutan Weber bunların her birinin ayrı nitelikteki toplumların ürünü olduğunu öne sürer. Örneğin, ona göre bürokrasi, rasyonel ve sanayileşmiş bir toplumun ürünüdür.
- (3) Marx kendi sosyal davranış kavramını genellikle klasik iktisatçıların amaç-araç yaklaşımından elde etmiştir. Yaptığı şey bu inceleme türünü ekonomik çevrenin dışına çıkararak bütün bir sosyal sistemi inceleyen bir yaklaşım haline getirmesidir. İnsanların maddi dünyayı etkileyen ve gene bu maddi dünya tarafından etkilenen bir süreç içerisinde olduklarını öne sürer. Bu süreç içerisinde insanların davranışları üretim ilişkileri sonucu karşılaştıkları ortamlardan ve bu ortamların getirdiği sorunları çözme çabaları ile açıklanabilir. Değişen alt yapı kendine özgü bir üst yapı değişikliğini gerçekleştirecek, hukuk, siyaset, kültür yeni boyutlar kazanacaklardır. Kişinin davranışını etkileyecek olan bu yeni boyutlar toplumdaki üretim ilişkilerinin birer ürünü olduklarından, davranış kalıpları incelendiğinde bize toplumun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ortam hakkında oldukça kesin bilgi verebilirler.

Weber'in bir yaklaşımı da benzerlik taşımaktadır. Weber'e göre kişilerin davranışlarını anlamak için yalnızca ne yaptıklarını incelemek yeterli olmaz. Kişilerin ne gibi amaçlarla hareket ettiklerini bilmek gerekir. Davranışı etkileyen unsurlar ve amaçlar bilindiğinde toplum tipi hakkında da bir yargıya varılabilir. Örneğin, eğer davranış geleneksel ise, yani eski davranış kalıpları başka yollar aranmadan aynen uygulanıyor, davranış için bir neden gösterilmiyor, ve kişiler hissi davranıyorlarsa toplum da ihtisasın yoğunlaşmadığı, kapalı pazar ekonomisinin egemen olduğu az gelişmiş bir toplum olacaktır. Fakat belirli hedeflere varmak için kişi hangi yolları seçeceğini biliyorsa, çıkarlarını varmak istediği hedeflerle özdeşleştirebiliyorsa, davranış akılcı ve çıkarıcı bir davranıştır. Bu tür davranışlar ise genellikle sanayileşmiş toplumların üyelerinde görülmektedir.

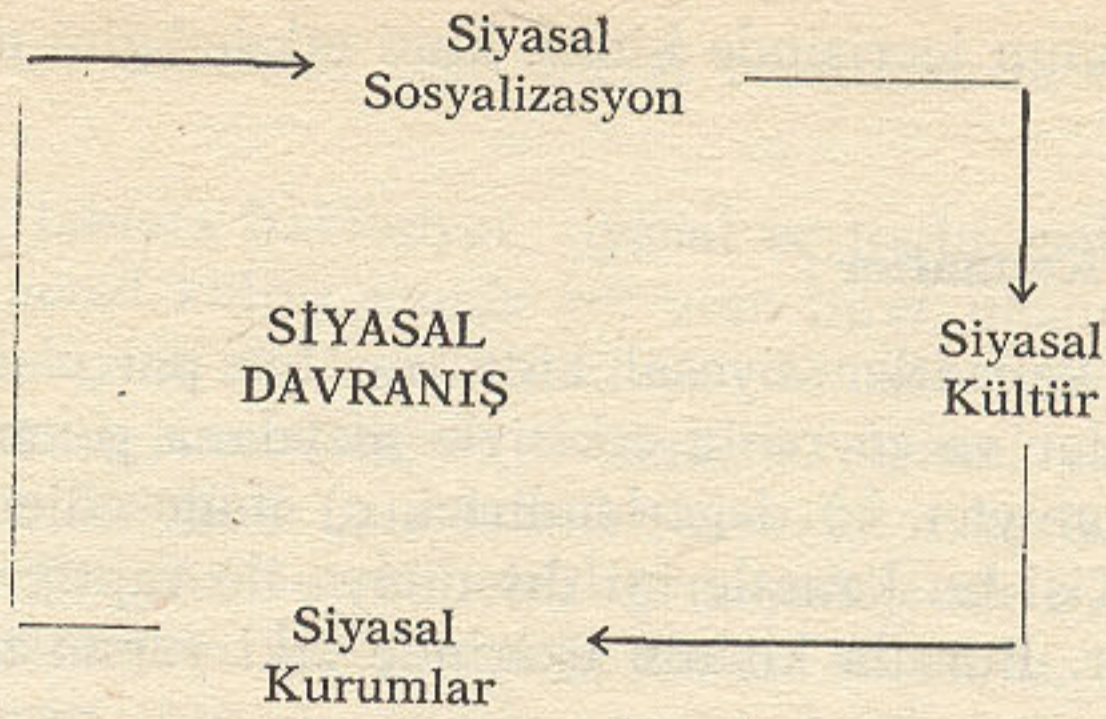
yeniden nasıl yön verir? Bütün bunları incelemek üzere ele alacağımız SİYASAL KÜLTÜR, toplumun geleneklerinin, toplum kurumlarının ruhunun, vatandaşlarının arzu ve ortak çıkarlarının ve liderlerinin siyasal stilinin yalnızca rastlantı bir tarihi tecrübe sonucu olmayıp, anlamlı bir bütün olarak birbirlerine uymaları, anlaşılır, açık bir ilişkiler ağı meydana getirmesiyle belirmektedir.

Siyasal Kültür hem bir toplumun top yekün tarihinin hem de toplumu meydana getiren insanların sosyo-ekonomik yaşantılarının bir ürünüdür. Böylelikle politik kültür eşit olarak hem toplum olaylarında hem de kişisel tecrübe ve davranışlarda kök bulur. İşte bu kişisel tecrübe ve davranışlara inildiğinde de yaklaşım metodu mikro düzeyde olacaktır. Burada davranışçı metoda giren hem makro hem de mikro analizleri tek bir başlık altında toplamakta, kolay anlaşılır olması bakımından yarar vardır.

Burada mikro analizi kişilerin siyasal davranışlarının psikolojik değerlendirilmesinde kullanıyoruz. Makro analiz ise siyasal sosyolojiye özgü değişkenler üzerinde kurulmuştur. Sonuç olarak da davranışçı (Behavioral) bir analiz şekli doğmuştur. Genel olarak kültür toplumsal hayatta nasıl bir bütünlük ve beraberlik sağlıyorsa aynı anlamda siyasal kültür de siyasal hayata anlam ve bünye sağlar. Bu alanda gittikçe artan temayül kişinin davranışı üzerinde durmaktır. Kişi ister lider, ister seçmen, isterse kanaatsahibi olsun bu böyledir. Fakat bu arada siyasal toplumun aynı derecede önemli bir dinamik, toplu varlık olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Burada da açıkça belirdiği gibi ortaya bir biraraya getirme, toplama problemi çıkmıştır. Bu problem kişi psikolojisinin bulgularını belli bir yöntemle toplayıp, toplum davranışını kişisel davranışların ışığında anlaşılabilir duruma getirmeyi kapsamaktadır.

Burada, ileride tekrar değineceğimiz siyasal sosyalizasyon önemli bir rol oynamaktadır. Siyasal kültürün temelinde ana unsur olan siyasal sosyalizasyon çocukluktan kalma değerler, tahsil, çevre, kütle haberleşme gibi faktörlerle belirir, nitelenir.

Kısa bir şekilde açıklamak mümkünse bunu şöyle sıralayabiliriz: Siyasal sosyalizasyon siyasal kültürü meydana getirir. Siyasal kültür kurumları; kurumlar tekrar siyasal sosyalizasyonu etkiler ve böylece siyasal kültür üzerinde değişmeler yaratır. Bütün bu etki ve tepki ilişkileri ise siyasal davranışı meydana getirirler,

Bu şemada da görüldüğü gibi⁴ gelişme süreci sürekli olarak toplumun siyasal kültürünün ve siyasal kültürde gelişme sürecinin etkisi altındadır. Bu nedenle farklı siyasal kültürler değişme sürecine farklı tepkiler göstermişlerdir.

SİYASAL KÜLTÜRÜN BOYUTLARI :

Siyasal kültürü burada incelerken amacımız siyasal yapının ötesine bakmak ve o siyasal yapıyı hazırlayan, kişilerin davranışlarına yön veren inançları kanaatleri incelemektir. Yalnız, şu unutulmamalıdır ki yapı da siyasal kültür kadar önemli bir şeydir ve daima birbirini etkileyen bu ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için siyasal kültürün tahlili yapılmalıdır.

Siyasal kültürün tahlili bizi, daha önce de belirttiğimiz gibi, siyasal sosyalizasyona, yani siyasal kültürün kuşaktan kuşağa, geçişine ve siyasal kültürü değiştiren etkenlere götürür. Ayrıca siyasal kültür bizi bir ulusun siyasal tarihine de götürür ki burada toplumsal olayların hatırasının siyasal davranışı nasıl etkilediğini görürüz.

Siyasal kültür bir toplumda var olan inançlar sistemini içerir. Bu inançlar siyasal ortamın ne durumda olduğu ya da olması lâzım geldiğini saptayan inançlardır. Siyasal kültür, siyasal olaylar ve bu olaylar karşısında etkilenen kişilerin davranışları arasında bir köprüdür. Bu davranışlar da insanların olayları nasıl yorumladıklarına dayanmaktadır. Örneğin yeni bir Anayasa kişilerin siyasal kültürü çerçevesinde anlam kazanır. Çünkü siyasal kültür in-

(4) L. Pye., Verba, Political Development and Political Culture, Princeton 1965.

celemesi toplum içerisinde kimin kimi etkilediğini de inceleyen bir unsurdur.

Siyasal Kanaatler :

Siyasal kanaatler siyasal kültürün bir parçasıdır. Siyasal hatıralar, olaylar ve çevrenin etkisiyle meydana gelen bu siyasal kanaatler a) tanıyıcı, b) değerlendirici, c) ifade edici diye üç kısma ayrılırlar.⁵ Kişi bu kanaatlerini dış dünya ile yaptığı temaslar sonucu elde eder. Burada kişinin üzerinde etki yapan unsurlar şunlardır :

- 1) Üretim biçimi
- 2) Kütle haberleşme
- 3) Çevre genişliği ya da darlığı
- 4) Meslek, gelir, Statü
- 5) Yaş, sex eğitim v.b. gibi kişisel niteliklerin kişinin kanaatleri üzerindeki etkisi
- 6) Stereotipler⁶

Siyasal olmayan olaylar ve ortamlar da siyasal kanaatleri hazırlamakta büyük etken olurlar. Yukarıda belirttiğimiz gibi okul, aile, iş yeri, çevre gibi unsurlar dolaylı olarak siyasal kanaatleri yaratabilirler. Ayrıca bir diğer siyasal kanaat yaratıcı unsurda siyasal mekanizmayla ilişki sonucu belirir. Siyasal ilişkiler, başkalarının siyasal teorübelere izlenmesi, idarecilerle temas etmek, bunlar da siyasal kanaatleri etkileyebilecek unsurlardır. Aynı zamanda bu unsurlar kişinin siyasal hatırasını da şekillendirirler.

Siyasal kültürün, siyasal kanaatlerden başka üç ana boyutu daha vardır. Bunlardan biri toplumun genel kültür sistemidir.⁷ Siyasal kanaatlerde köklerini çoğu zaman toplumun bu genel kültüründen almaktadırlar.

Genel Kültür - Genel Kanaatler :

Tabiat ve dünya görüşü, zaman mefhumu, ahlâk anlayışı gibi unsurlar toplumun genel kültürüdürler. Eğer o toplumun üyeleri, örneğin, fatalist iseler devletle ilişkileri olumsuz ve kaderciler olacaktır. Devlet işlerini, zelzele, fırtına gibi şeyler olarak ele ala-

(5) İbid., S. 519-21

(6) Önce görüp tanımlama yerine, insan bazen önce tanımlayıp ona göre görür. Sempati, antipati, ihtiras, gurur gibi psikolojik etkiler.

(7) Pye, Verba, Op. Cit., S. 521-25.

caklardır. Üretimi tarımsal olan kırsal toplumlarda bu genellikle böyledir.

Fakat eğer tabiata hakimiyet, siyasal ve toplumsal süreci etkileme yeteneği, genel kültür içinde yer alan birer unsur ise bu toplumda idare kuşkusuz aktif ve sürükleyici bir rol oynayacaktır. Kişi kendi toplumsal yetersizliğine inanmışsa, siyasal yaşantıdan da uzak kalacaktır. Kendine güvenen kişi, ortak çıkarlarını savuncakları kişilere de güvenecek, işbirliği yapabilecektir. Bir çok az gelişmiş ülke yazarının gıpta ettiği, batılı, sorumlu, başarı azmi olan bireyci insan tipinin aslında sanayi devrimini gerçekleştirebilmiş toplumların insanları olduğuna şaşmamalıyız.

Gerçekte siyasal kanaatlar ve genel kanaatler ile siyasal davranış arasındaki ilişkiler değişik olabilirse de birbirlerinden bağımsız olmadığı gerçeği de apaçıktır. Aslında ilerde de göreceğimiz gibi siyasal kanaatler, genel kanaatler, siyasal stil ve siyasal hatıra hep birbirlerini etkileyip tamamlayarak siyasal kültürü meydana getirirler.

Siyasal Stil :

Siyasal stil siyasal kültürün üçüncü boyutunu meydana getirir⁸ siyasal stili iki ana türe ayırmak mümkündür.

- a) İdeolojik
- b) Pragmatik

Weltanschauung partileri bir takım siyasal değerleri bir dünya görüşü olarak bütün bir hayat sahasına kapsatırlar. Bu stil ideolojiktir. Pragmatik görüş ise sorunları teker teker kendi değerleri ölçüsünde ele alır ve bunları bütün bir şemanın bir parçası olarak görmez.

Bir inanç sistemi ne kadar kapalı ise o kadar ideolojik olur ve böyle bir sistemde yenileşme zor meydana gelir. Pragmatik sistem daha kolay değişebilir ya da toplumsal taleplere açık tuttukları çeşitli kanallarla tutumlarını daha kolay değiştirebilirler.

İdeolojikle pragmatik arasındaki bir başka ayrılık da kanaat sistemleri arasındaki şu ayrılmadır. İdeolojik sistemde, kurumlar ve normlar sırf kendi açılarından önemlidirler. Sloganlarda öyledir. Örneğin: «Ne mutlu Türküm diyene.» Pragmatik sistemlerde ise normlar ve kurumlar yararlı oldukları ölçüde önemlidirler. Örneğin: «Her ülkeye açık bir pasaport.»

(8) İbid. 544-50

Anglo-Saxonlar siyasal istikrarı bu pragmatik düzende bulmaktadırlar. Böyle bir sistemde bir muhalifi yalnızca tek bir nokta üzerinde karşılayıp tartışabilir ve görüşlerini kabul etmeyebilirsiniz. Fakat ideolojik bir sistemde bir muhalif bütünüyle muhaliftir ve görüşleri bütün noktalardan reddedebilir. Böyle bir ortamın daha fazla sürtüşme ve tansiyon yaratacağı olağandır.

Siyasal stilin niteliği hakkında başka bir araştırmada şu çerçevede içinde ve şu soru sorularak yapılabilir. Kişi yaşantısının ne kadarını siyaset saptar ve idare eder?

İngiltere'de siyasî partilerarası kişisel ilişkiler olmaktadır. Yani kişi ilişkilerini siyasal bağlılık saptamaz. Bu istikrarı ve yeniliğe kolay geçişi sağlar. Fazla sert sürtüşmeler olmaz. Fakat partizanlığın kişi ilişkilerini saptadığı toplumlarda sürtüşmeler ve yenileşme hareketleri sert olabilir.

Siyasal Hâtıralar ve Siyasal Tarih

Siyasal kültürün dördüncü boyutu ise siyasal hatıralardır. Siyasal hatıraları geniş ölçüde siyasi tarih ve o tarih içinde yer almış olan toplumsal krizler etkilemektedir.

Örneğin ulusal özgürlük uğraşları ulusal bir bütünlük, bir savaş bazen büyük bir birlik yaratabilir. Öbür taraftan fethedilerek birleştirilmiş ülkelerde bölünme ve iç çatışma siyasal kültürün bir parçası halindedir.

İtalyada insanların birbirlerine olan güvensizliği, olayların daima bölücü olmuş olmasındadır. Örneğin Rönesans, bir kuzey İtalya orta sınıf hareketi idi ki kültürel bir birlik sağlayacağına ayırıcı olmuştur. Faşizmde direnme yaratarak bölücü olmuş, İtalya'da birlik kuracağı yerde «ayrılık adaları» meydana getirmiştir.⁹

Üretim biçimlerinin değişimi sonucu beliren ve siyasal mekanizmaya katılmak isteyen yeni sınıflar bütün toplumlarda görülebilir. Bütün mesele iktidar sahiplerinin davranışlarındadır. Yeni sınıflara böyle bir olanak verilirse krizin doğmayacağı olasılığı kuvvetlidir. Aksi olursa katılma isteyen gruplarda çatışma zorunluğu belirecek, aynı zamanda bir *meşruiyet krizi* yaratılacaktır. Bundan böyle de o toplumda iktidar mücadelesi kanlı bir olay ola-

(9) Friedrich Brezezinsky, Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966 S. 14.

rak benimsenecektir. Dışarda bırakılan grupların tutumu ideolojik ve sert olur. Halbuki sağlanacak bir katılma hakkıyla bu yeni gruplarda sorumluluk duygusu sağlanılabilir ve sert sürtüşmelerin önüne geçilebilir.

Ayrıca devlet out-put'u da siyasi hatıra olarak siyasal kültürü etkileyebilir. Devlet out-put'u iki türdür.¹⁰

- a) Sızma (penetration)
- b) Dağıtma (Distribution)

a) Halka inme, vergi toplama, kanun uygulama sızma olarak tanımlanabilir. Bu sızma eksikse ya da zorbaca gerçekleştiriliyorsa o zaman halktada bir yabancılaşma ve bıkkınlık belirir.

b) Refah devleti kanalıyla, progresif vergiler usulüyle dağıtım, tam ve adil değilse, yada siyasal sistem böyle bir dağıtımı öngörüyorsa halk idarecilere ve elite karşı bir güvensizlik duyacaktır. Bu şekilde beliren siyasal hatıralar da siyasal kanaatler üzerinde etkide bulunarak siyasal kültürün önemli bir boyutunu meydana getirirler.

Sidney Verba siyasal kültür sorununu daha etraflı bir şekilde incelemek için *Political Culture and Political Development* adlı kitabında başka bir metod önerisinde bulunmaktadır. Buna göre bir toplumun siyasal kültürünü tanımlayabilmek için bir takım kültür ölçüleri vererek üzerinde çalıştığımız sistemin bunlardan hangilerine uyduğunu saptayabiliriz. Verba'nın önerdiği bu ölçüde dörde ayrılmaktadır.¹¹

- (1) *Milli Özdeşleşme*
- (2) *Vatandaş Özdeşleşmesi*
- (3) *Devlet Outputu*
- (4) *Karar alma süreci*

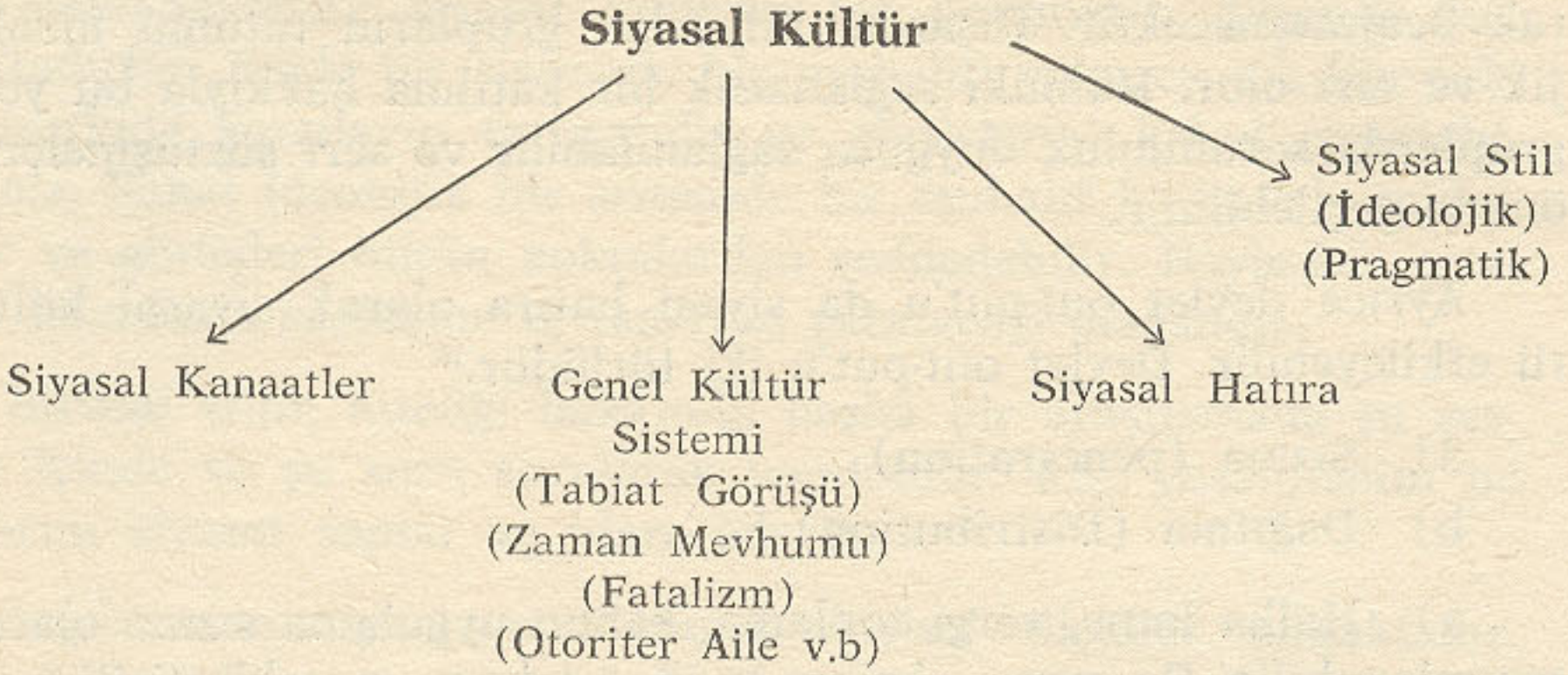
SİYASAL KÜLTÜRÜN ÖLÇÜLERİ :

Millî Özdeşleşme :

Burada en önemli sorun kişilerin kendilerini ne ölçüde ulusal bütünlüğün bir parçası saydıklarını saptamaktır. Eğer toplumun fertleri kendilerini milli devletin birer üyesi saymayıp, bağlı his-

(10) Pye, Verba, Op. Cit., S. 537-41.

(11) İbid. S. 527

setmiyorlarsa, siyasal gelişim çok ızdıraplı ve sürtüşmeli bir süreç olarak belirecektir. Modernleşen bir ülkede, özellikle kütle haberleşmenin yoğunlaşmaya başladığı bir ülkede, milli özdeşleşmenin olmaması oldukça zorluk çıkartmaktadır. Çünkü toplumun fertleri ulusal sorunlar karşısında kaygısız, ilgisiz kalıp kendilerini yalnız kendi bölgesel çevrelerine ve ilksel kurumlara karşı sorumlu hissetmektedirler. Böyle bir durumda, ulusun içine düştüğü herhangi bir kriz, halkta en ufak bir tepki yaratmadığı anda çözülmesi çok güç problemler doğmuş olur. Kabile, etnik gurup bağlılığı (ulusal düzeyin altındaki bağlılıklar-«Sub-National»-ulusal düzeyin altındaki kültürlere bağlılıktır.) ulusal özdeşmeyi sekteye uğratar. Bu durum genellikle kapalı pazar ekonomilerinin ilkel teknolojinin ve ulusal düzeyde iş bölümü yokluğunun güçlendirdiği ayrı diller, değişik kast çıkarları ve ayrı dinler yüzünden meydana gelir. Bazen de egemen sınıflar bazı grupları kendi milletlerinden saymazlar. Böyle bir durumda da ulusal özdeşleşme yerini iç çekişmelere biletmiyorlarsa, siyasal gelişim çok ızdıraplı ve sürtüşmeli bir süreç olarak belirecektir. Modernleşen bir ülkede, özellikle kitle haberleşmenin yoğunlaşmaya başladığı bir ülkede, milli özdeşleşmenin rakır. **Ulusal düzeyin altındaki yapıya bağlılık, ulusal devlete olan bağlılıkla çatışır.**

Fakat ekonomik gelişme hızlandıkça, kitle haberleşme ulusal düzeyde etkili olmaya başladıkça kişiler ve yabancılaştırmış gruplar zamanla sub-national bağlılığın yetersiz olduğunu görürler. Bu ulusal özdeşleşme aynı anda Apter'in «Political Religion» dediği siyasal totemler ve sembollerle hızlandırılabilir.¹² Toplumun gözlerini ulusal düzeye çevirebilmek için semboller, sloganlar yaratılır. Meksika'daki ulusal birliği sağlamak için bu sembollerden bol bol

(12) Apter, D. The Politics of Modernization, University of Chicago Press, 1965.

faydalanılmaktadır. Örneğin, «Milli İhtilâl», «Tek Parti», «Devrimci Elit», gibi.

Fakat ulusal bağlılıkta, Sub-National bağlılıkla bir arada bulunabilir. Yalnız Sub-National bağlılığın ulusal gelişmeyi kösteklememesi sağlanmıştır. Örneğin bir Texas'ının kendi eyaletine duyduğu bağlılık A.B.D. nin ulusal çıkarlarını baltalayacak nitelikte değildir. Yalnız yeni gelişen bir toplumda her iki bağlılık bir diğeri düşman olarak kabul edebilir. O zaman hızlı siyasal ve ekonomik gelişme için sub-national bağlılıklar hızla tasfiye edilmelidir. Böyle bir durumda «Political Religion» yaratmakta pek tatmin edici olmayabilir. Asıl etkenlik üretim ilişkilerindeki modernleşme ve pazar ekonomisine geçilerek sağlanacaktır.

Kişinin Vatandaşları ile Özdeşleşmesi :

Yukarıda sözü edilen ulusal özdeşleşme yukarıdan aşağıya «dikey» bir gelişmedir. Vatandaş özdeşleşmesi ise, «yatay» bir kaynaşmadır. Burada sorulacak soru, toplumdaki fertlerin o toplumun diğer fertlerine ve yöneticilerine güven duyup duymadıklarıdır.

Yarı feodal bir yapıya sahip Habeşistanda Amhara kültürünün, ailenin dışında herkesten şüphe etmeyi öngördüğünü bilmekteyiz.¹³ Birbirlerine güvenmeyen gruplar arasında iktidar çekişmesi hırçın olur çünkü iktidar sahipleri güven duymadıkları gruba iktidarı devretmeye hiç bir zaman cesaret edemiyeceklerdir. Ayrıca elite duyulmayan güven elitin zor kullanmasına da yol açacaktır.

Bir sanayi toplumu olan İngiltere'de ise durum tamamen aksidir. Kişi ilişkilerinin çok büyük önemi olan bu ülkede vatandaş özdeşleşmesi tam anlamıyla gerçekleşmiştir. 1963 de meydana gelen Profumo¹⁴ skandalı İngiltere'de kişinin kişiye duyduğu güveni göstermesi bakımından ilginçtir.

(13) Pye, Verba, Op. Cit., S. 535

(14) Mac Millan kabinesinin harp bakanı olan Profumonun ilişki kurduğu kiralık bir kızın aynı zamanda sovyet ateşemiliterininde arkadaşı olduğu meydana çıkınca İngiliz kamu oyu meseleyi büyük bir casusluk olayı olarak gördü. Açılan meclis soruşturmasında Başbakan Mac Millan Profumo ile yaptığı kişisel bir konuşmadan sonra Profumonun bütün meseleyi inkâr etmesi üzerine meclis kürsüsünden bütün olayı yalanlıyarak ve kabine arkadaşının masum olduğunu söyleyerek savunmasını yaptı. Bu kuşkusuz duyulan güvenin derecesini gösterir. Ama Profumo iki gün sonra, basında çıkan açıklamalar karşısında da-

Bazende ulusal özdeşleşme olduğu halde vatandaş özdeşleşmesi gerçekleşmez. Tarih boyunca toplumsal bünye sert çatışmalarla devamlı bölünmüşse böyle bir ortam doğar. Fransızların bir sözü bu durumu gayet iyi belirtmektedir. «Her Fransız Fransayı sever. Fakat diğer her Fransızdan nefret eder.»

Devlet Output'u :

Siyasal kültür açısından, kişinin hükümet hakkındaki yargıları, hükümetin ne yapmasını istediği ve özellikle hükümetin ne yapması gerektiğini düşünmesi önemlidir. Sub-national birimler, yani parochial gruplar ve kültürleri merkezi kurumlardan her hangi bir output beklemezler, gözetmezler. Onları yalnızca aileleri, kabileleri ya da etnik grupları ilgilendirir. Bunun tersi olan bir durum-da ise fert devleti toplumsal ilişkilerde bir hakem rolünde görmek ister. İşte ilksel gruplardan ve parahial düzeyden bu ulusal düzeye geçiş toplumsal kültürün ve modernleşmenin önemli süreçlerinden biridir.

Devlet-toplum ilişkileri bazen Mısır, Türkiye ve Meksika'da olduğu gibi elit tarafından topluma kabul ettirilmeye çalışılır. Ekonomik gelişmeyle kapalı ekonominin sınırları kırıldıkça kültürde de belirgin değişimler olacaktır. Çıkarlar ulusal düzeyde görülmeğe başladıktan sonra hükümet outputları toplumun fertleri için bir anlam ifade edecektir. Bunun sonucu olarak da o outputları etkileme gereği belirecek ve bunu yapabilmek içinde siyasal katılma yoğunlaşacaktır.

Bazı hükümet outputları, kişiyi yalnız kendi parochial birimlerini ilgilendirdiği sürece ilgilendirir. Bu ilgiler ulusal düzeye çıktığında modernleşmenin önemli bir aşaması gerçekleştirilmiş olur.

Bir de bu ilgilerden daha da fazla olarak kişi, devletin sorunlar karşısında ne yapması gerektiğini düşünebiliyorsa o zaman o toplumun siyasal kültürünün oturmuş ve sağlam bir kültür olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü kişi çıkarlarını ulusal düzeyde görebilen ve yalnızca bununla yetinmeyip o çıkarları elde etmek için hangi siyasal yolların zorlanması gerektiğini de kavrayabilen bir kültürün üyesidir. Bunu daha açık olarak aşağıda görebileceğiz.

ha fazla direnemeyerek, aynı kürsüden millete suçlamaların doğru olduğunu itiraf etti ve istifasını verdi. Kuşkusuz suçlarının en büyüğü başbakanını yalancı duruma sokmuş olmasıydı.

Karar Alma Süreci :

Bazı toplumlarda siyasal kararların nasıl alındığı büyük bir çoğunluğu ilgilendirmez. Burada kişiler, gruplar, yalnızca hükümet outputu yararlı olacak mı endişesi içindedirler. Kendilerini devlet uygulamalarına körü körüne bağlı kişiler olarak görürler. Hükümet kararlarına katılma haklarının olabileceğinden kesinlikle haberleri yoktur. Tokugama Japonyasında da devletin, insanların başında bulunması izah edilemez bir kurum olduğu düşünülmekteydi.

Kişilerin böyle bir ortamda ne düşündüklerini anlayabilmek için onlara siyasal süreçte kendi rollerinin ne olduğunu sormak gerekmektedir. Bu siyasal süreçte kendini türlü nedenlerle güçsüz ve etkisiz gören kişi genellikle merkezi kurumlara soğuk ve uzak kalır. Bu da sonuç olarak siyasal katılmayı kısıtlayarak hükümet uygulamalarının etkisiz olmasını ve halka inememesini meydana getirir. Bunun ana nedeni siyasal katılma yokluğu sonucu halkın talep ve dertlerinin karar alan organlara ulaşmamasıdır.

KİŞİNİN SİYASAL DAVRANIŞ VE KANAATLERİNİN OLUŞUM ANALİZİ

Kişinin ve toplumsal grupların davranışlarını etkileyen siyasal kültüre bu genel yaklaşımdan sonra şimdi bütünüyle mikro düzeyde olan bir inceleme yaklaşımıyla kişinin davranışları altında yatan nedenleri çıkarma sorunu belirlemiştir.

Siyasal kanaatlerin siyasal kültürün bir parçası olduğunu görmüştük. Kişinin siyasal kanaatlerinin de nasıl oluştuğuna eğilmiştik. Bunu şimdi tamamıyla mikro bir düzeyde daha sistematik bir şekilde ele almalıyız.

Kişinin Siyasal Yaşantısı :

Yukarıda siyasal katılmanın siyasal süreç üzerinde ne türlü etkide bulunabileceğine değinilmişti. Siyasal katılma yalnızca her zamanı geldiğinde, sandık başına gidip oy kullanma değildir. Siyasal katılma, siyasal tartışmalara katılmak baskı gruplarına üye olmak, siyasal literatürü izlemek, kanaat önderliği yapmak v.b. gibi davranışları da içerir.

Batı demokrasilerinde siyasal katılma sonucu yalnız ulusal kadedere hükmedecek hükümetler yaratılmaz, fakat onlara yön de ve

rilir. Bu tür bir siyasal katılma kendini giderek hızlandırır. Bunu daha iyi anlayabilmek için ekonomik alt yapının oluşturduğu psikolojik ve sosyolojik faktörleri göz önünde bulundurarak, kişi kanaatlerini oluşturan ve bunun bir sonucu olarak da kişi davranışlarını meydana getiren nedenleri incelemeliyiz.

Kişinin bu gelişmesini üç kısma ayırabiliriz.¹⁵

- a) *Çevre ve etkileri: İlkesel ve seconder gruplar¹⁶*
- b) *İnsanın kişiliğinin yaratılması*
- c) *Kişinin siyasal davranışı.*

Etki ve Birikim ↔ Organizma ↔ Davranış Olarak Tepki

Çevre ve Etkileri :

Toplumun Tipi: Toplum eğer yönetici olarak geleneksel bir elit grubunun elindeyse ve siyasal güce tek başlarına bunlar hakim-seler alt tabakaların siyasal sürece katılmaları önlenmeye çalışılır. Öbür taraftan idare ne kadar adil ve yasal, toplum ne kadar refah içindeyse katılma o kadar az olur. Çünkü bu durumda düzeltilmesi gereken sivrinoktalar ortadan kalkmış ve halkın elde etmek istediği haklar önemlerini kaybetmişlerdir.¹⁷

Bunların dışında şehirleşme katılmayı etkilemektedir. Çünkü büyük metropoller kütle haberleşmeye açıktır. Bunun kişinin dünya görüşü ve kanaatleri üzerinde büyük etkisi olur. Ayrıca şehirleşme kırsal bölgelerden şehirlere göçleri öngörür. Kendi ilksel gruplarını, çevrelerini terkeden insanlar yeni muhitlerinde yepyeni sorunlarla karşılaşır. Bu sorunları çözmek için örgütler kurmaları, aynı çıkarları savunan insanlarla birleşerek siyasal eyleme katılmaları olasılığı artar. Ayrıca şehre göç sonucu kişi üzerinde çapraz baskılarda meydana gelebilir.¹⁸ Çapraz baskılar genellikle kişilerin sert, bükülmez olan tutumlarını yumuşatıp onlara daha geniş kapsamlı bir dünya görüşü getirirler. Bu durum genellikle ki-

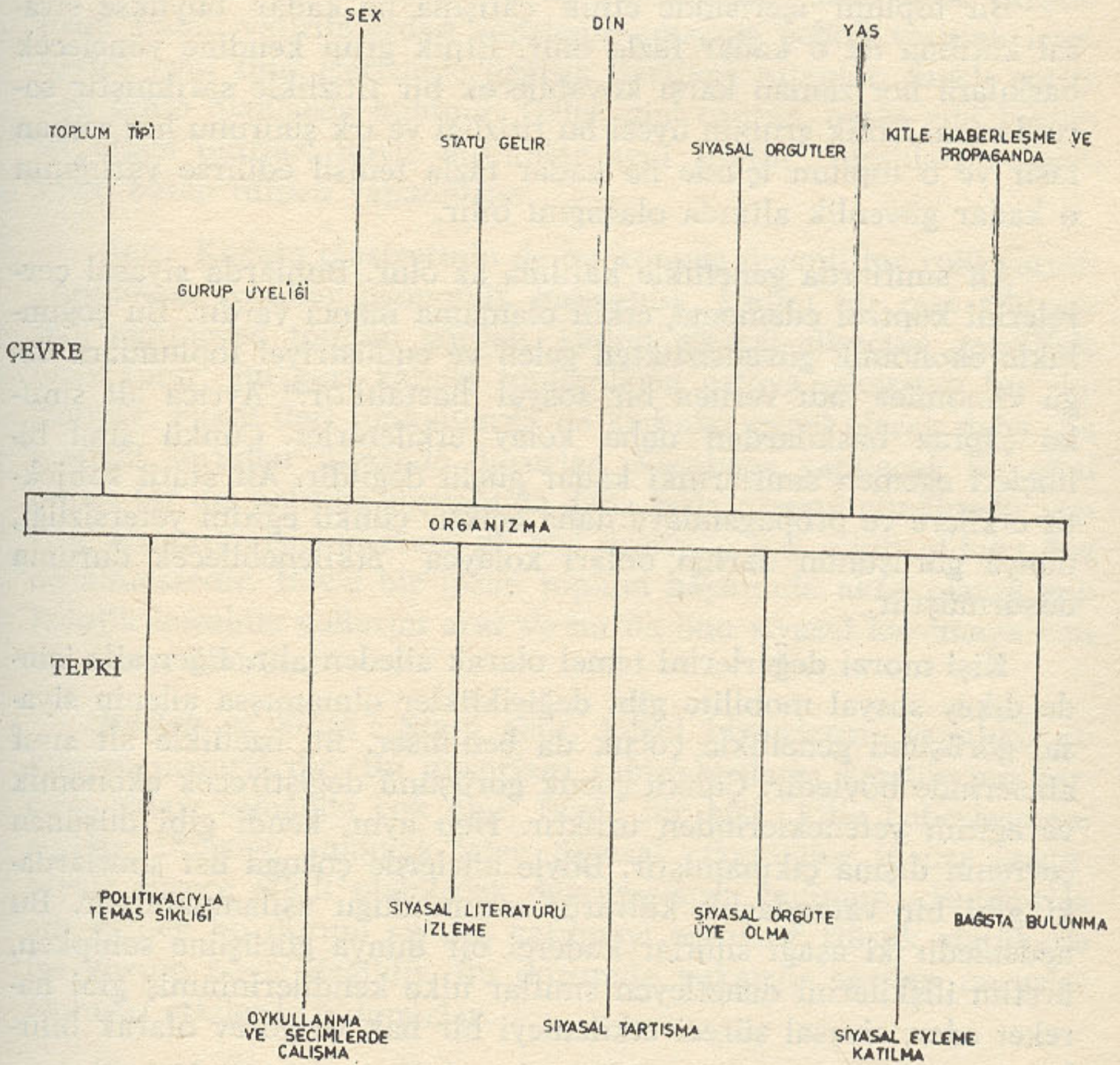
(15) Lane: Political Life. Glencoe, Free Press, New York, 1965

(16) İlksel gruplar aile, kabile, okul v.b. gibi gruplardır. Seconder grupların içine gönüllü kuruluşlar, baskı grupları kişinin iş çevresi gibi yerler girer.

(17) Ay. Bilgi için Bakınız Lane, Op. Cit., S. 17

(18) Kişinin kendini özdeşleştirdiği bir grubun değerlerinin dışında kalan değerlere açılması. Örneğin: Büyük kentteki bir burjuva evine çalışmaya giden sofu bir köylü kadının yavaş yavaş burjuva değerlerine açılması. Çapraz baskı sivrilikleri yok eder, tarafsızlık ve katılmama yaratır.

şinin sert ideolojik görüşlerini yumuşatır.¹⁹ Her türlü çapraz etki- den uzak kırsal bölgelerde, kentlerden çok uzaktaki tek tek kurul- muş fabrikalarda, toplumdan tamamen uzak kendi içine kapanmış balıkçı köylerinde siyasal kanaat ve tutumlar çoğunlukla sert ve bükülmez olur.²⁰ Başka gruplarla bir kaynaşma, değişik çevreyle ilişki ve çapraz baskı olmadığı için dünya görüşü genişlemez, yu- muşamaz.

Ayrıca toplumdaki azınlıkların rolü de katılmanın şekli ve yo- ğunluğu üzerinde büyük etki sağlar. Göçmenler ve azınlıklar sü- rekli olarak ezilme, parçalanma tehdidi altında bulduklarını sandıklarından durumlarını daima kollarlar. Göçmeni fazla olan

(19) Lipset: Siyasi insan, siyasi ilimler Türk Derneği, Sevinç Matbaası, Ankara 1964 S. 188-200

(20) İbid., S. 94

yerlerde sürekli olarak bir siyasal sürece katılabilme, etkili olabilme çabası vardır. Bu da siyasal katılmayı artırır.

Ayrıca toplum içerisindeki büyük çatışmalar ve problemlerde siyasal katılmayı hızlandırmaktadır. Amerikan sivil savaşında katılma yüzdesinin çok büyük oranda arttığı bir gerçektir.

Gurup Üyeliği : Aile, Sınıf, Etnik :

Bir toplum içerisinde etnik çatışma ne kadar büyükse siyasal katılma da o kadar fazla olur. Etnik grup kendine yönelecek baskılara her zaman karşı koyabilecek bir titizlikle sarılmıştır sorunlarına. Etnik grubun üyesi bu titizliği ve ırk şuurunu her zaman taşır ve o toplum içinde ne kadar fazla temsil edilirse varlığının o kadar güvenlik altında olacağını bilir.

Alt sınıflarda genellikle katılma az olur. Bunlarda siyasal çevrelerini kontrol edememe, etkili olamama inancı vardır. Bu çoğunlukla ekonomik güvensizlikten gelen ve endüstriyel toplumlara özgü «Anomie» adı verilen bir sosyal hastalıktır.²¹ Ayrıca alt sınıflar çapraz baskılardan daha kolay etkilenirler. Çünkü sınıf bilinçleri egemen sınıflarınki kadar güçlü değildir. Alt statü subjektif etkilere ve propagandaya daha açıktır çünkü eğitim yetersizliği, dünya görüşünün darlığı onları kolayca etkilenebilecek duruma düşürmüştür.

Kişi moral değerlerini temel olarak aileden alır. Eğer aile içinde dikey sosyal mobilite gibi değişiklikler olmamışsa ailenin siyasal görüşünü genellikle çocuk da benimser. Bu özellikle alt sınıf ailelerinde böyledir. Çünkü çocuk görüşünü değiştirecek ekonomik ve eğitim yeteneklerinden uzaktır. Hep aynı, kendi gibi düşünen çevrenin dışına çıkmamıştır. Böyle ailelerde çocuğa üst sınıflardaki gibi bir vatandaşlık kültürü, sorumluluğu aşılammıştır. Bu nedenledir ki aşağı sınıflar kadercı bir dünya görüşüne sahipken, üretim ilişkilerini denetleyen sınıflar ülke kendilerininmiş gibi hareket eder, siyasal süreci etkilemeyi bir hak ve görev olarak bilirler.

Orta ve üst tabakalara nazaran aşağı tabakalarda çok partili sisteme rağbet daha azdır. Dünya görüşleri bükülmez olduğu için tek partili rejimleri tercih ederler. Sosyal statü merdiveninde yükselindikçe hoşgörü artmaktadır.²² Hoşgörü toplum yapısı açık

(21) Lane, Op. Cit., S. 166-169

(22) Lipset, Op. Cit., S. 102-104

ve dikey mobilite olursa gerçekleşebilir. Ama toplum kapalıysa, tatminsizlik artıyorsa alt sınıflar dogmatik ve sert olacaklardır. Milli gelirden alınan düşük pay eğitim yetersizliği, ekonomik güvensizlik dikey hareketlilik yokluğu alt sınıfların otoriteci, az hoş görülmesi ve yabancı düşmanı olmalarını oluşturur. Bunun sonucu otoriter aile kalıpları, guruba üye olmama, bıkkınlık ve bükülmez, dar dünya görüşü belirir.²³

Konuşma ve tartışma bu tip insanlarda sabırsızlık yaratır. Uzun vadeli yatırımlardan şüphe eder amacına çabuk varmak ister. Ayrıca aynı sınıf içerisinde değişik partileri tutanlar, farklı görüşlere sahip olanlarda bulunur. Gelir, din, çapraz, baskı gibi faktörler etken olurlar. Böyle durumlar aynı sınıfın insanlarını bazen solcu bazen tutucu yapabilirler.

Sex : Kişinin cinsiyetinin de bu konuda önemli bir rolü vardır. Toplumsal koşullar ekonomik bağımlılık, kadını bir mal gibi gören, eğitmeyen toplum görüşü, kadını siyasal süreçten genellikle uzak tutar. Bu geri kalmış toplumların ortaya çıkarttığı bir durumdur. Fakat ileri toplumlarda da kadınlar genel olarak daha çok mahalli sorunlar üzerinde dururlar. Kasabaya yapılacak bir okul onları bir dış politika sorununda daha fazla meşgul etmektedir. Ayrıca sex tatminsizliklerinin de kişi üzerinde çok etkili olduğu öne sürülmektedir. Böyle bir insan toplum hayatında aktif olarak psikolojik boşalma yollarını arar ve bu da onu siyasal katılmaya iten bir unsur olabilir.²⁴

Meslek ve Statü : Statü gelir, tahsil birbirlerini karşılıklı etkileyen unsurlardır. Bu unsurlara sahip kişilerin kendilerine harcayacakları zamanda çok olur. Böyle bir kişi kitle haberleşmeye açıktır. Dünyayı anlamak ister. Siyasal etkenliğine inancı vardır. Siyasi sürece etkili olabilecek davranışlarda bulunur. «Euphoria» adı verilen bu durum siyasal katılmayı arttırır.²⁵ Düşük statülerde ise durum böyle değildir. Bu durumda yukarıda sayılan unsurlar olumsuz etkilerde bulunurlar.

Siyasal Örgütler : Yoğun iş bölümü sonucu atomize olmuş sanayi toplumlarında üst yapı örgütleri de yoğunlaşır. Bu örgütler toplum içinde kaynaşmayı sağlarlar. Bu siyasal katılmayı arttırır. Kişi toplantılara gider, sendika ya da parti bültenine üye olur, sı-

(23) İbid. S. 96-102

(24) Lane, Op. Cit., S. 117

(25) İbid., S. 148

nıf bilinci gelişmeye başlar. Arkadaşlarıyla örgüt içinde siyasal tartışmalar yapar. Etkiler ya da etkilenip grubun siyasal ideallerini benimser. İyi bir tahsil daha geniş görüşler getireceği için bu bağ zayıflayabilir.

Yaş :

Gençler genellikle siyasal katılmaya nisbeten az katılırlar. Normlara ve örgütlere ilgisizdirler. Yaşlılara nazaran iş arama nedenleriyle daha fazla yer değiştirir, seyahat ederler. Bu yüzden çevre hissi yoktur. Mahalli yaşantının sıcaklığından yüz yüze temasından nisbeten yoksundurlar. Gelirleri daha henüz düşüktür. Ev, bark kurmamışlarsa koruyacakları mülkleri, çıkarları da pek yoktur. Bu yüzden katılmaları düşük olur. Ama orta yaşlı bir adam genellikle yerleşmiş, belli bir statü ve mesleğe kavuşmuş adamdır. Dolayısı ile koruyacağı çok şey vardır, toplumda. Bu nedenle orta yaşlarda siyasal katılma artacaktır. Her tabakanın, etnik grubun ırk topluluklarının içinde ayrı ayrı yaş gruplarının siyasal davranışı arasında büyük farklar vardır. Yaşlar emeklilikleri dolayısı ile iktisadî buhranlardan daha fazla etkilenirler. Diğer kişilerle olan temas eksikliği, soyutlanmış olmaları onları batı ülkelerinde sol akımları daha fazla benimsemeye götürmüştür.

Kitle Haberleşme: [Kitle haberleşme katılmayı, katılma ise kitle haberleşmeyi arttırır. Kitle haberleşme siyasal görüşleri aksettirir, kişiyle siyasal örgütler arasındaki mesafeleri kısaltır. Siyasal materyali okuyucuya yada dinleyiciye ulaştırır, hazmettirir. Punto aranjmanları, resimler, süreli olarak bir konuyu işleyerek kitle haberleşme, bir sorun üzerinde taraftar toplama faaliyetine de girişir. Kişiyi «empati» diye nitelenen, kendini kendi çevresinin dışında görebilme yeteneklerini kazandırarak sorunları daha iyi kavrayabilmek olanaklarını verir.²⁶

Organizma :

Yukarıda belirtilen çevre kişiyi etkiler ve onda bir takım birikmeler meydana getirir. Bu birikmeler kişiyi ya siyasal katılma sürecine sokar ya da o süreçten uzaklaştırır. Genellikle kişi eğer bir kısım katılma unsurlarını yerine getiriyorsa bütün katılma işlerini yapacak demektir. Örneğin: eğer seçim çalışmalarına katılıyorsa genellikle parti toplantılarına da katılıyordur. Öyleyse görev-

(26) Ayrıntılı bilgi için Bkz. D. Lerner, *Passing of the Traditionel Society*. Free Press Glencoe, 1958.

lilerle ilişki kurmaktadır, öyleyse siyasal baskı grubu üyesidir, öyleyse oy kullanacaktır.

Siyasal katılma üçüncü kısımda inceliyeceğimiz bir çevreye tepki halidir. Kişi buna göre siyasal katkıda şu nedenlerle bulunur.

- a) Çıkarlarını korumak
- b) Arkadaş edinme sosyal dayanışma için
- c) Dünyayı anlamak için
- d) Sex tatminsizliğini boşaltmak için
- e) Kişilik kazanmak için
- f) Yabancılaşmak istemediği için
- g) Toplumda kendine bir yer yapmak için.

Çevreye Tepki Olarak Siyasal Katılma :

Politikacıyla Temas Sıklığı : Siyasal katılmanın bir unsuru idarecilerle, siyasal temsilcilerle ilişki kurmaktır. Bu genellikle mektup yazma usulü ile olur. Düşük statü çoğunlukla mahallî idarelerle ve önderlerle temas kurar. Bunun ötesine geçmek kendisine zor ve yeteneklerinin üstünde bir durummuş gibi gelir. Öbür yandan yüksek statü, gelir, meslek ve eğitim sahibi toplum üyeleri, ulusal düzeydeki temsilcilerle rahatça ilişkiler kurabilir.

Seçimde Rey Verme ve Çalışma : Siyasal katılmanın bu unsuru, seçim propagandası yapmak, kanaat önderliğinde bulunmak, siyasal örgütün mektup yazma ve yayın işlerinde çalışmak gibi görevleri kapsar. Kanaat önderliği çoğunlukla kendi sınıfları içerisinde tahsil durumu ve statüsü iyi olan kişiler tarafından yapılır. Çünkü kanaat önderinin etkili olabilmesi diğer toplum üyelerinden daha yetenekli bir insan olmasıyla yakından ilgilidir.

Siyasal Literatürü İzleme :

Toplum ve dünya sorunlarıyla ilgilenme de bir siyasal katılımdır. Statü gelir ve tahsilin yoğunlaştırıp azalttığı bu durum sırasıyla kanaatleri etkiler, kişinin vaziyet alışlarını tayin eder ve siyasal sürecin diğer unsurlarını benimseyip yerine getirmesini sağlar.

Siyasal Tartışma :

Gördüğümüz gibi gelir, statü ve tahsil insanı siyasal materyale daha fazla açmaktadır. Bu nedenle aynı statüde olmayan insan-

ların tartışmalarında yüksek statü fikrini genellikle karşısındakine kabul ettirecektir. Ya da tartışma hiç bir zaman bir etki-tepki niteliğinde olmayacaktır. Çoğunlukla aynı statünün insanları birbiriyle siyasal tartışma yapmaktadırlar. Bu ortam daha fazla kitle haberleşmeye nispeten kapalı, tahsil ve dünya görüşleri daha dar alt sınıfların zararına olmakta, içine kapanık dünyalarını değiştirebilecek bir etkenden mahrum kalmaktadırlar. Bu nedenle sol akımların ağırlık kazandığı ülkelerde solcu aydın, köylü ve işçi tabakalarına inmeyi ve onları eğitmeyi siyasal bir görev saymaktadır.

Siyasal Örgüte Üye Olma :

İrk, din ve sınıf çatışmalarının normal demokratik koşullar altında yapıldığı ülkelerde siyasal katılmanın en etkili şekillerinden biri olan siyasal örgüte üye olma kişi ve grup çıkarlarının kavranmasıyla yakından ilgilidir. Bu çıkarların kavranması içinde gerekli olan koşullardan yukarıda söz edilmişti.

Siyasal Eylem ve Tutumlara Katılma :

Siyasal davranışın bu türü başlıca ikiye ayrılır.

a) Kişi olayları izler, haber alır, fakat başkalarına iletmez. Duyduğu ilgiyi eyleme dökmez.

b) Kişi çok aktiftir. Partizanca davranır. Oy verme bu iki davranışın kesiştiği yerde belirir.

Bağışta Bulunma :

Siyasal katılmanın genellikle varlıklı kişilere özgü türüdür. Herkes bağlı olduğu baskı grubuna, siyasal partiye, aidat ödeyerek, dergisine abone olarak yardımda bulunabilir. Ama varlıklılardan daha fazla bağışta bulunmalarının başlıca iki nedeni şunlardır.

a) Varlıklılardan korunacak daha büyük çıkarları vardır. Bu nedenle destekledikleri siyasal örgütlere daha fazla yardımda bulunmak çıkarları gereğidir.

b) Siyasal örgütler kendilerinden olan varlıklılardan daima yardım talep ederler.

Yukarıda söylenenlerin ışığı altında siyasal katılmaya en fazla hangi nitelikteki insanların katılacağı şu şekilde belirlenmektedir.

Sanayileşmiş tüketim toplumlarında :

- a) *Boş vakti olanlar*
- b) *Erkekler*
- c) *Eğitilmişler*
- d) *Şehirleşenler*
- e) *Orta yaşlılar*
- f) *Evliler*
- g) *Yüksek statülüler ve gelirliler*
- h) *Kurumlara üye olanlar*

Siyasal kanaatlerin ve davranışların mikro düzeydeki incelenmesi bize siyasal katılmanın hangi koşullar altında yoğunlaşmış, cılızlaşacağını gösterdi. Bireysel kanaatlerin nasıl yaratıldığını az çok incelemekle beraber davranışçı analiz başlığı altında toplamak gereği olan bir başka yaklaşım metodu daha varki o da bu bireysel kanaatlerin nasıl ölçülebileceğini inceleyen yaklaşımdır. Halkoyu araştırması adı verilen bu yaklaşımdan önce halk oyunun etki sahalarından kısaca söz etmekte yarar vardır. Ancak bu kısa açıklamadan sonra toplumsal yapının oluşturduğu ve siyasal davranışa yön veren halk oyunun ölçülmesindeki önem ve gerek meydana kesinlikle çıkacaktır.

Halk Oyu'nun Etki Alanları :

Halk oyu kamusal olaylarda bireysel kanaatlerin toplam sonucudur.²⁷ Bir halk ya da dünya halk oyunun olması teoriden öteye gidemez.

Aslında belli grup ve fikir alanlarına özgü genellikle birbirlerinden ayrı ve sınırları belli kanaat toplamları vardır. Gerçekte ancak ilgili gruplara hâkim olan kanaatlerden söz edilir.²⁸ Bu anlamda halk oyu şu sahalarda etkili olur.

a) Baskı grupları çalışmalarını ve kanalıyla kendisini hissettirir. Hükümetin karar alma sürecine etkili olur.

b) Siyasal partiler toplum hakkındaki bilgilerini onlardan alırlar ve gene onu temsil eden baskı gruplarıyla kendilerine yön verip, güçlenirler.

(27) Nermin Abadan, Halk Efkârı ve Tesir sahaları, SBF yayını, No: 50-32, Ankara 1956.

(28) İbid., S. 3

c) Halk oyu demokratik mekanizmanın elverdiği sürece (özgürlükler, teknik araçlar - kitle haberleşme, siyasal partiler v.b.) yapıcı ve denetleyici bir rol oynar. Batı demokrasilerinde idarî ve yasama organlarının tiranlık eğilimlerine set çeken halk oylarından başka bir şey değildir.

Halk Oyu Araştırmasının Genel İlkeleri :

Halk oyu araştırmaları ile ilgili bazı genel sosyolojik ilkelere değineceğimiz bu bölümde ilk olarak «halk» ile »kitle» kavramları arasındaki farkın belirtilmesinde yarar vardır. «Halk», üyelerinin aktif bir şekilde, ya vasıtalı ya da vasıtasız olarak birbirleriyle temasta oldukları bir sosyal gruptur.²⁹ «Kitle» ise merkezi bir kaynaktan haberleşmeyi alan ve birbirleriyle teması olmayan insanlar topluluğudur.

Bu iki tanımlamaya da örnekler verecek olursak: «Halk gazetelerin geldiği saatte köy odasında toplanan küçük, samimi bir grup olabilir. Böyle bir «halk», eğer ortak ilgi ve çıkarlar söz konusu olursa, insanların meydana getirecekleri haberleşme zincirleri ile bütün bir ulusu kapsayabilir. «Kitle» ise bir sinemada film seyreden seyirciler gibidir. Merkezi bir yerden perdeden gelen haberleri basit bir şekilde alan bu insanların birbirlerinin kişiliklerinden haberleri yoktur.

Böylelikle «halk oyu» daha rasyoneldir. Öte yandan «kitle oyu» yalnızca yapmacıktır. Halk oyu, çeşitli haberleşme, değişik görüşlerin çatışması, kanaatleri kültür ve geçmiş tecrübelerle kaynaştırabilmenin doğuracağı nitelik kazandırmak çabaları sonucu belirir. Bu denele, uzun süreli bir düşünce ve tartışma ürünü olduğu için, rasyoneldir. Öbür yandan «kitle oyu» ise «kişi düşüncesiyle» kaynaştırılmayıp yalnızca eklenen bir oluşumun, tecrübenin ürünüdür. Böyle bir oluşumun, örneğin propagandayla yapılan ve arka arkaya sürekli olarak tekrar edilmesi dışında hiç bir güç aldığı unsur yoktur. Halk oyunun tam karşıtı olan kitle oyu otoriter davranış kalıplarını yaratan ekonomik koşulların egemen olduğu toplumlarda belirir.

Eğer yapılan halk oyu araştırmasında sualleri cevaplandırarak denek zorluk çekmiyor ve ayrı ayrı kelimeler kullanılarak sorulan aynı sual hep aynı cevabı alıyorsa o zaman mülâkatçı «kitle oyu»

(29) A. Rose Theory and Method the Social Sciences, University of Minnesota Press, Minneopolis, 1954. S. 211

olmayan bir kanaat karşısındadır. Fakat kitle oyu ayrı ayrı kelimeler kullanılarak sorulan soruya ayrı ayrı cevaplar verecektir. Çünkü genellikle geleneksel toplumlarda görülen, üzerinde tartışılmamış, düşünülmemiş ve değişik açılardan değişik koşullar bakımından değerlendirilmemiş bir sorun kişiye değişik ortamlarda sorulduğunda değişik cevaplar verdirtecektir. Halk oyunun toplumsal koşullardan etkileneceğini ve bu koşulları yansıtacağını belirtmiştik. Bu nedenle Halk oyu üzerinde durulması gereken önemli bir sosyolojik ilke günümüzün şehirleşmiş toplumlarında kişinin kendisi üzerinde değişik taleplerde bulunduğu, birbiriyle ilgisi olmayan bir çok grubun üyesi olma olasılığıdır. Pluralist bir toplumda kişinin belli bir toplum sorunu karşısında bütünüyle tek yönlü bir görüşü olması olasılığı çok zayıftır.

İş yerimizde, arkadaşlarımızla beraberken, evimizde, seyahatte nasıl değişik insanlar olabiliyorsak, aynı toplum olayı karşısında bu değişik rollerimizde, değişik kanaatlere sahip olabiliriz. Bu nedenle ayrı ayrı sosyal ortamlarda kişiye aynı sorunun yöneltmesinden çok yararlı sonuçlar çıkabilir.

Halk oyu oluşumunda gözününde bulundurulacak diğer bir ilke ise şudur: Üyeleri için güçlü ve gittikçe artan bir değeri olan bir grup eğer üyeleri üzerinde belli bir yönde baskıda bulunuyorsa üyeler büyük bir olasılıkla o istenilen yöne yöneleceklerdir. Bu nedenle halk oyu araştırmacısı böyle grupların etkinliğini daima göz önünde bulundurmalıdır.

Diğer bir ilke olarak geniş nüfus bölünmelerini ele alabiliriz. Sınıf ve kast gibi bölünmeler kendi içlerinde mükemmel haberleşme olasılığına sahip olsalar bile bazen bu sınıflar kendi aralarında böyle bir olasılıktan mahrumdurlar. Haberleşme halk oyu oluşumunun temelinde yatan unsur olduğuna göre, böyle durumlarda, bu sınıflar ve kastlar arasındaki «halk oylarında» kesin ayrılıklar bulunabilir. Bu nedenle halk oyu araştırmacısı, değişik haberleşmelerin, tefsirlerin yer aldığı değişik sınıf ve bölünmelerde araştırmasını araştırma konusu olan nüfusun toplumsal niteliğine göre bölmelidir.

Sınıf ve kast gibi büyük toplumsal gruplar aynı zamanda kültür ayrılıklarına da sahiptirler. Bu nedenle değişik gruplarda sorular değişik şekilde sorulmalıdırlar. Bütün değişik gruplardan alacağımız cevapları karşılaştırabilmeyi gerçekleştirmek için grupların kafalarında aynı imajı yaratmamız gerekmektedir. Bu da değişik kültür gruplarında ona göre sual sorulmasını öngörür. Diğer

bir sosyolojik ilkede, Halk oyu araştırmalarında «Mores»in göz önünde bulunmasıdır. «Mores» gurup içinde geleneksel davranışlardan sapmayı grubun varlığını ve moral değerlerini bir tehdit olarak gören ve buna kesinlikle rıza gösteremiyen kavramlara denir.³⁰ Bu nedenle halk oyu araştırması sırasında bazı sualleri cevaplandırmayı büyük ahlâksızlık ve tehlikeli olarak addedebilecek kişilerle karşılaşabiliriz. Ve «Mores» halk oyuyla ilgili bir şey olmadığı için onlar hakkında herhangi bir soru ya da tartışma, olmaz. Böyle bir durumla karşılaşan araştırmacı için yapılacak tek şey bu «Mores»ların sahte olup olmadığını anlamaktır. Çünkü bazı kişiler «Mores»ların toplumun diğer üyelerini bağlayacağını kabullenip kendileri gizlice sapmalar yapmaktadırlar. Böyle bir ortam usta bir araştırıcı tarafından kolayca sapıanabilir ve «*Pseudomores*» adı verilen bu gizli sapmalar halk oyu araştırmalarında sık sık su yüzüne çıkarılmaktadır. Örneğin İkinci Dünya Savaşında oldukça geniş bir halk kütesinin savaşın devamını gizlice istemekte olduklarını bir araştırma meydana çıkarmıştır.³¹

SONUÇ :

Oldukça genel olarak boyutlarını vermeye çalıştığımız siyasal davranışın nedenlerinin sosyo-ekonomik strüktürün oluşturduğu kültür unsurundan geldiği belirtilmişti. Bir başka deyişle siyasal kültürden kanaatlere, kanaatlerden vaziyet aliş ve tutumlara, oradanda davranışa zincir gibi uzanan oluşumun başlangıç noktası bir üst yapı kurumu olan kültür kalıplarını meydana getiren toplumsal sosyo-ekonomik yapıdır.

Buna dayanarak iddia edebiliriz ki sanayi devrimini gerçekleştirenmemiş toplumlar bir burjuva kültüründen kesinlikle yoksundurlar. Bu nedenle geri kalmış toplumlardaki üst yapı devrimleri ve parlamenter kopyacılık halka inememiş, siyasal süreç darbeler ve halk-aydın ikileminin sürtüşmeleri ile geçmiştir. Gene üretim ilişkilerinin ilkelliği sonucu gelişmeyen bir burjuva kültürü şuur- lu bir proleter bilinceye yol açmamış ve sonuç olarak alt yapısal devrimlere yönelecek bir güç oluşmamıştır. Böyle bir ortamda aydınların üst yapı kurumları aracılığı ile devrime yönelmeleri halktan kopuk bir hareket olarak kalacaktır. Halktan kopuk hareketler ise dikta rejimlerine dönüşmeye mahkûmdurlar. Geri kalmış toplumlar, üretim ilişkilerinin tiranlığını kırarak özgürleşmek ve

(30) W. G. Summer, Folkways, Boston: Ginn, 1906 dan, İbid., S. 216

(31) İbid., S. 216

ilerlemek için alt yapı devrimlerine sanayileşmekle başlamak zorundadırlar. Sanayileşme sosyo-ekonomik strüktür nedeniyle halk kültüründen kopmuş aydın kültürü ile gerçekleşmez. Bir toplumda sanayileşmeyi, sanayileşmeden en çok çıkar görecektir sınıflar karar. Sanayileşme bu nedenle montaj sanayicisinden, ithalatçı, ihracatçı tüccardan, tefeciden, toprak ağasından daha çok işçinin ve köylünün çıkarlarına hizmet eder. Bu da az gelişmiş toplumlarda işçi ve köylünün demokratik yollardan iktidara gelmesi ile olur. Demokratik yoldan dedik çünkü bu yolun dışında kendini iktidara getirecek devrimci kültürden yoksundur. Gene demokratik yoldan dedik, çünkü kendi adına hareket edecek fakat kendinden kopuk dar kadroların üst yapı devrimleri ile kendini özdeşleştiremeyeceği içindir.

Geri kalmış toplumlar kendilerini dar kadrolu elitlerin diktasından kurtaracak bilince ve kültüre kavuşmalıdırlar. Böylesine bir özgürlüğe kavuşabilmek için ise demokratik yollardan bir sanayi toplumu haline gelmek en olumlu hal şekli olarak belirmektedir.